

Naslov članka/Article:

Naravni rezervat Škocjanski zatok in njegov pomen

Škocjanski Zatok Nature Reserve and its Importance

Avtor/Author:

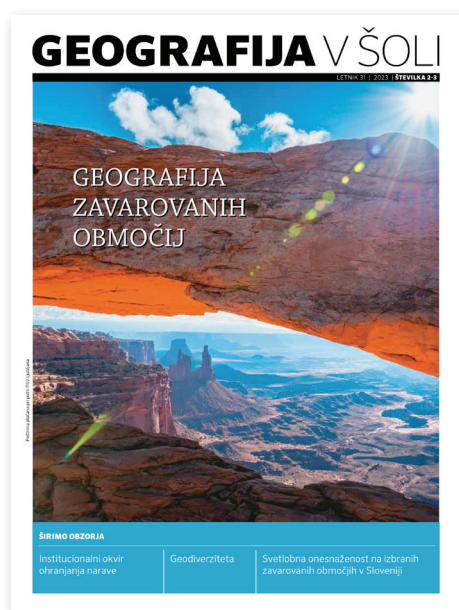
dr. Valentina Brečko Grubar

<https://doi.org/10.59132/geo/2023/2-3/48-57>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Geografija v šoli št. 2-3/2023, letnik 31

ISSN 1318-4717

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2032

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/geografija-v-soli/>

Dr. Valentina
Brečko Grubar

Univerza na Primorskem,
Fakulteta za humanistične
študije, Oddelek za geografijo
valentina.brecko.
grubar@fhs.upr.si

COBISS: 1.02

DOI: 10.59132/geo/2023/
2-3/48-57

Naravni rezervat Škocjanski zatok in njegov pomen

Škocjanski Zatok Nature Reserve and its Importance

Izvleček

V prispevku predstavljamo zavarovano območje narave, ki je bilo kot naravni rezervat razglašeno sredi 90. letih prejšnjega stoletja. Nastalo je iz degradiranega območja v neposredni bližini mestnega jedra Kopra in Luke Koper. Da so se ohranile mokrotne površine, ki so pomemben življenjski prostor za številne vrste, so zaslužni člani Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, ki upravlja zavarovano območje. Po uspešni sanaciji in renaturaciji se je Škocjanski zatok spremenil v »oazo življenja«, ki jo vsak dan obišče veliko ljudi. Poleg šolskih skupin ter domačinov iz Kopra in bližnjih naselij so pogosti obiskovalci tudi turisti. Naravni rezervat Škocjanski zatok torej nima zgolj naravovarstvene vloge, ampak tudi izobraževalno, rekreacijsko, turistično ter prispeva h kakovosti bivalnega okolja, ob izjemnih padavinah in zelo velikem pretoku reke Rižane pa se na to območje lahko razlijejo poplavne vode.

Ključne besede: mokrišče, brakična laguna, renaturacija, naravni rezervat, Škocjanski zatok

Abstract

The article describes a protected nature area designated a nature reserve in the mid-1990s, founded on the site of a degraded area between Koper's city centre and the Port of Koper. DOPPS-BirdLife Slovenia, which manages the protected area, deserves credit for wetland conservation, a vital habitat for many species. After successful restoration and renaturation, Škocjanski zatok has become an oasis of life, visited by many people every day. In addition to school groups and locals from Koper and nearby settlements, tourists are frequent visitors. The Škocjanski Zatok Nature Reserve is thus not only a nature reserve but also an educational, recreational and tourist site, contributing to the quality of the living environment. In the event of extreme rainfall and a very high flow of the River Rižana, flood waters can spill over into the area.

Keywords: wetland, brackish lagoon, renaturation, nature reserve, Škocjanski zatok

Mokrišča združujejo značilnosti vodnih in kopenskih ekosistemov in so stalno ali občasno zalita z vodo. So življenjska okolja mnogih rastlinskih in živalskih vrst, naravni vodni zbiralniki in viri pitne vode, pomembno vlogo imajo pri presnovi in zadrževanju hranilnih snovi, pri zadrževanju visokih voda in zmanjšanju poplav ter delujejo kot naravne čistilne naprave.

1 Uvod

Ste se že kdaj pripeljali v Koper z vlakom? Če ste se, Škocjanskega zatoka niste mogli spregledati, saj ga prečka železniška proga, lepo viden pa je tudi s hitre ceste in mestnih vpadnic. Še v začetku 90. let prejšnjega stoletja je bilo degradirano območje obsojeno na dokončno osušitev in slej ko prej tudi pozidavo, danes pa je največje poslano ali brakično mokrišče v Sloveniji.

Mokrišča združujejo značilnosti vodnih in kopenskih ekosistemov in so stalno ali občasno

zalita z vodo. Pomembna so tako z ekološkega in kulturnega kot gospodarskega vidika. So življenjska okolja mnogih rastlinskih in živalskih vrst, predvsem ptic in dvoživk, naravni vodni zbiralniki in viri pitne vode, pomembno vlogo imajo pri presnovi in zadrževanju hranilnih snovi, pri zadrževanju visokih voda in zmanjšanju poplav ter delujejo kot naravne čistilne naprave (Lipej idr., 2014). Obseg mokrišč se je zaradi človekovih dejavnosti zelo zmanjšal, preostala pa so pogosto ogrožena. Z regulacijami vodnih tokov in odvzemi vode povzročamo njihovo degradacijo, osušena zemljišča pa

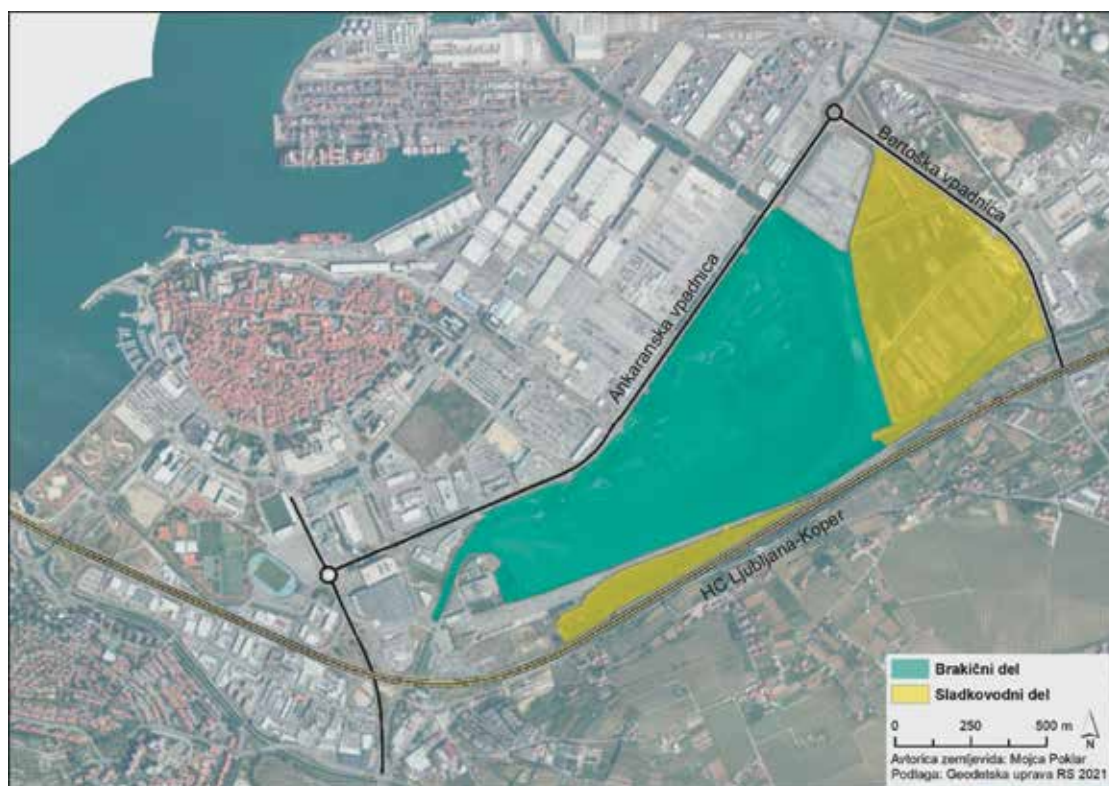
namenimo urbani ali kmetijski rabi. Posredno jih ogrožamo z onesnaževanjem okolja, vnašanjem tujerodnih vrst in še bi lahko naštevali. Vse bolj jih ogrožajo antropogene spremembe podnebja in njihove posledice.

Večina navedenega velja tudi za območje današnjega Škocjanskega zatoka, ki obsega 122 ha sladkovodnih in polslanih zemljišč z raznovrstnimi življenjskimi okolji. V javnosti je najbolj poznan po velikem številu ptic. Nahaja se v neposredni bližini mestnega jedra Kopra in z vseh strani ga obdaja urbanizirana pokrajina. Na severovzhodu Bertoška vpadnica in industrijsko-obrtna cona Srmin, na jugovzhodu hitra cesta Ljubljana–Koper in železniška proga Divača–Koper, na jugozahodu mesto z nakupovalnimi centri ter na zahodu Luka Koper in Ankaranska vpadnica (Slika 1).

1.1 Nastanek Škocjanskega zatoka

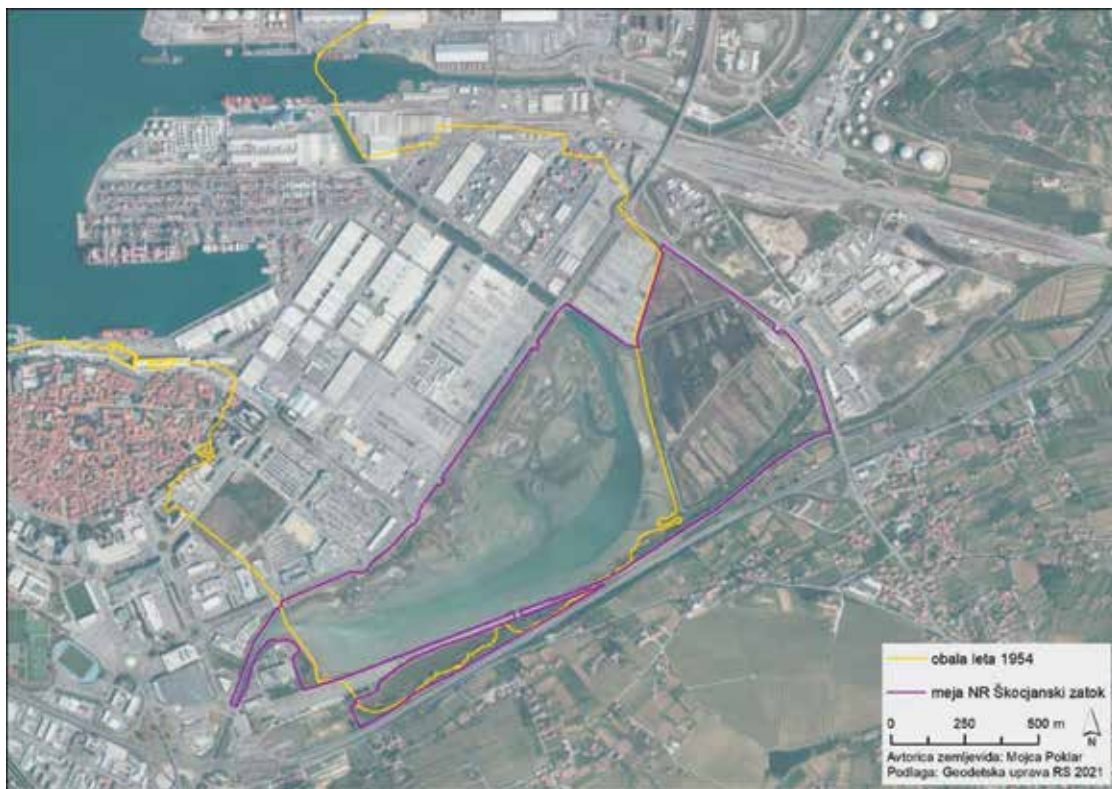
V preteklosti je Koper ležal na otoku, ki ga je od kopnega ločevalo plitvo morje. Na njegovem severnem delu se je izlivala reka Rižana (nekoč Formio Risano) in na južnem Badaševica (Cornalunga). Obe sta prinašali gradivo, s katerim sta na izlivu oblikovali obrečni ravni, primerni za ureditev solin. Od obdobja Rimljanov do začetka 20. stoletja je bilo solinarstvo prevladujoča dejavnost v obalnem območju in soline so obdajale tudi Koper. Ko

se je sol pocenila, so se solna polja začela krčiti in po prvi svetovni vojni je bilo solinarstvo na tem območju dokončno opuščeno. Slane lagune med Koprom in kopnim so se postopoma začele zaraščati. V obdobju pred drugo svetovno vojno (v letih 1932–1939), ko je to območje pripadalo Italiji, so se izvajale hidromelioracije z namenom izsuševanja zemljišč za kmetijsko pridelavo in nastale so t. i. bonifike. Izraz pomeni osušena, izboljšana zemljišča in se je do danes ohranil v krajevnih imenih. Severno od Kopra proti naselju Bertoki je Bertoška bonifika, od Kopra proti Smedeli Smedelska, Bonifika pa se imenuje tudi javnosti dobro znan športni park. Otok Kopra so tako postopoma spojili s kopnim, na severnem delu, proti Ankaranu, pa je v kopno še segal Škocjanski zaliv, italijansko Stagnon, ki je obsegal 230 ha vodnih površin (Petek in Žitko, 1986). Z razvojem mesta, zlasti pa pristanišča, se je na južni in zahodni strani močno skrčil, vse dokler ga ustvarjene kopne površine v Luki Koper niso postopoma ločile od morja in nastala je laguna oziroma zatok (Polšak, 2022). Na Sliki 2 je prikazan potek obalne črte Škocjanskega zaliva, ki je leta 1954 segal globoko v kopno. Na njegovem severnem delu je kopno z odlaganjem gradiva oblikovala Rižana, na jugozahodnem delu Badaševica, na jugovzhodnem delu pa ga je omejevalo položno pobočje Koprškega gričevja. O Škocjanskem zatoku zato lahko govorimo šele od leta 1957, ko je bil zgrajen nasip med mestom Koper in izlivom Rižane (Mozetič in Šalaja, 2002).

Slika 1: Lega Škocjanskega zatoka in njegova delitev v sladkovodni in brakični del

Slika 2: Meji Škocjanskega zaliva leta 1954 in današnjega zavarovanega območja

1917

Koper - aerofotografija
avtor Janko Vertin, fotografija je last Mirka Kambiča

2005

Koper - letalski posnetek
avtor Jaka Jeraša

Površina zatoka se je s širitvijo pristanišča vedno bolj krčila in intenzivno zasipavanje se je nadaljevalo v 80. leta prejšnjega stoletja, ko je občina Koper načrtovala njegovo popolno zasutje, prostor pa želela nameniti urbani rabi. S preusmeritvijo toka Badaševce, ki se danes izliva v morje med Koprom in Žusterno, južno od mestnega središča, je laguna izgubila dotok sveže sladke vode. V laguno so odlagali slan mulj, izkopen ob poglobljanju pristanišča, ter drug odpadni material. V njo se je stekala padavinska voda, pomešana z odplakami, kar je povzročilo onesnaženost vode v zatoku, smrad in uničenje življenjskega okolja več vrst rastlin in živali. Zelo se je zmanjšalo število vrst ptic, ki so obdobje ali stalno naseljevale območje, nekatere na ozemlju Slovenije redke vrste vodnih ptic pa so v 80. in 90. letih celo izginile. Slednje je bil eden glavnih razlogov, da so se načrti s Škocjanskim zatokom spremenili, in namesto dokončne osušitve so se začela prizadevanja za obnovo (Obnova in ohranjanje ..., 2007). Na Slikah 3 in 4 so vidne velike razlike v rabi zemljišč širše okolice Kopra.

Slika 3: Pogled na Koper z južne smeri v časovnem razmiku 90 let (Bombek, 2018)

1964

Koper iz zraka
avtor neznan

2011

Koper iz zraka
avtor Jaka Jeraša

Slika 4: Pogled na Koper z jugozahodne smeri v časovnem razmiku manj kot 50 let (Bombek, 2011)

2 Razglasitev zavarovanega območja narave

Za zavarovanje Škocjanskega zatoka in s tem ohranitev edinstvenega sredozemskega brakičnega mokrišča v Sloveniji imajo zasluge ljubitelji narave, člani Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije ter ozaveščeni predstavniki civilne družbe, ki so poznali raznoliko naravno dediščino tega območja in se uprli nameram tedanjih oblasti o dokončnem uničenju Škocjanskega zatoka z osušitvijo. Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije je leta 1993 pripravilo idejni načrt obnove Škocjanskega zatoka (Sovinc, 1996). Nastal je projekt »Ohranitev in renaturacija Škocjanskega zatoka«, ki sta ga vodila člana

društva. Sodelovanje strokovnjakov, podpora medijev in širše javnosti sta pripeljala do sprejetja potrebnih ukrepov. Peticijo za takojšnje prenehanje zasipavanja je podpisalo več kot 7.000 ljudi in oktobra 1993 je Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije sprejelo Odlok o interventnem zavarovanju 120 ha velikega območja Škocjanskega zatoka. V letu 1994 je nato Ministrstvo za kulturo RS v soglasju z Ministrstvom za okolje in prostor Republike Slovenije omenjeni odlok podaljšalo z Odredbo o začasni razglasitvi Škocjanskega zatoka za naravno znamenitost, kar pa zasipavanja oziroma odlaganja odpadnega materiala iz Luke Koper na »Deponijo Stanjanski zaliv« ni zaustavilo (Šalaja idr., 2007). V letih do 1998 se je zgodil pomemben napredek, ko je oktobra 1998 Državni zbor Republike Slovenije sprejel Zakon o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok (Uradni list RS, 20/98), in s tem je bilo območje opredeljeno kot ožje zavarovano območje narave – naravni rezervat, kot to določa Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS, 96/04). Upravljanje

je v letu 1999 prevzelo Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije. Sledila so obsežna sanacijska in renaturacijska dela. Škocjanskemu zatoku so zagotovili dotok sveže sladke vode iz razbremenilnega kanala Rižane, imenovanega Ara, zgradili sistem odvodnih kanalov in nasipe, odstranili odpadke in na delu opuščenih kmetijskih površin Bertoške bonifike uredili sladkovodno močvirje z učno potjo. Sledila je tehnično in gmotno zahtevna sanacija in renaturacija 80 ha velike brakične lagune, kjer je bilo potrebno poglobiti dno osrednjega dela in zagotoviti boljšo vodno povezavo z morjem skozi pristanišče, zagotoviti dotok rižanske vode iz Are, urediti gnezditvene otočke, utrditi brežine, ob ankaranski vpadnici je bil zgrajen zastiralni nasip in poti ter varovalni jarek, ki je onemogočil nekontroliran prehod obiskovalcem in kopenskim plenilcem (Šalaja idr., 2007). Obsežna prenova je bila zaključena v letu 2007, že med sanacijskimi in renaturacijskimi deli pa so območje ponovno naselile številne rastlinske ter živalske

vrste, in število opaženih ptic se je povzpelo čez 200 (Odlok o programu varstva in razvoja ..., 2007).

Naravni rezervat Škocjanski zatok torej obsega dve različni območji, eno odvisno od sladke, drugo od mešanja sladke in morske vode ali somornice (Slika 1). Sladkovodno močvirje z mokrotnimi travniki in odprtimi vodnimi površinami, obdanimi s trstičjem ter pasovi toploljubnega grmičevja in dreves na Bertovski bonifiki, obsega tretjino naravnega rezervata (Slika 5). Tri četrtine pripada brakični laguni z globljim srednjim delom, ki prehaja v plitvine in bibavične ravnice, ki so ob plimi poplavljene, ob oseki pa kopne, ter slana muljasta tla, gnezditvene otočke, polslane mlake in poloje (Slika 6). Na polojih so svoje rastišče našle rastline morskih obrežij – slanuše ali halofiti, ki so prilagojene na rast v slanem okolju. Osrednji, najgloblji del lagune navzven postopoma prehaja v bolj plitvo vodo vse do območja bibavičnega pasu, kjer vodna površina iz plitvin in polojev brez vegetacije preide v poloje s pionirsko vegetacijo slanuš enoletnic in naprej v višja polsuha slana muljasta tla s slanušami trajnicami, v območju delovanja valov in pršca. Taka rastišča so v Sloveniji izjemno redka in posebnega pomena, saj jih najdemo

le na naplavnih rečnih ravninah Piranskega, Strunjanskega in Koprškega zaliva ter v Škocjanskem zatoku (Škocjanski zatok, b. d.).

Slika 6: Polslana laguna z gnezditvenimi otočki, v ozadju pristanišče

Foto: Valentina Brečko Grubar, 2023

Po obrobju sladkovodnega dela, med razbremenilnim kanalom Ara in mokrotnimi travniki, je speljana 2,2 kilometra dolga krožna učna pot, ki se brakični laguni približa na severozahodnem delu in nadaljuje med trstičjem in odprtimi vodnimi površinami v severnem delu naravnega rezervata. Pot povezuje več različnih življenjskih okolij, od mokrotnih travnikov, trstičja, polojev in mlak, na razširjenih delih poti je šest opazovalnic, opremljenih z informacijskimi tablamami (Slika 7) ter z osrednjo večnadstropno opazovalnico (Slika 8). Opazovalnici na nasipu, ki ločuje sladkovodni del od somorničnega, omogočata opazovanje brakičnega dela naravnega rezervata, ki za obiskovalce sicer ni bližje dostopen, osrednja opazovalnica pa nudi lep razgled na celotno zavarovano območje in njegovo okolico.

Najbolj opazni prebivalci Škocjanskega zatoka so ptice, in upravičeno so mu nadeli ime »raj za ptice«. Ornitologi so med letoma 2001 in 2013 prepoznali kar 244 vrst, kar je 60 % vseh vrst ptic v Sloveniji. V zatoku redno gnezdi 41 vrst, 14 pa v neposredni bližini in se v zatoku redno zadržujejo. Kar 43 vrst je t. i. zimskih gostov, ki gnezdiijo na severu Evrope in se v zatoku zadržujejo med novembrom in februarjem, 85 pa je t. i. preletnih gostov, ki se v naravnem rezervatu ustavijo ob spomladanskih ali jesenskih selitvah, ko letijo iz prezimovališč v gnezditvena območja, ali pa se po gnezditvi ponovno vračajo proti jugu. Poleg ptic v laguni

Slika 5: Sladkovodno trstičje in mokrotni travnik s podolskim govedom, v ozadju Bertoki

Foto: Valentina Brečko Grubar, 2023

Slika 7: Ena od opazovalnic na krožni učni poti, bogato opremljena z didaktičnimi pripomočki za prepoznavanje opazovanega.

Foto: Valentina Brečko Grubar, 2023

Slika 8: Osrednja opazovalnica, kjer dobimo tudi podatke o prebivalcih zatoka in zgodovini območja.

Foto: Valentina Brečko Grubar, 2023

naravnega rezervata živi več vrst rib, na močvirnih travnikih žužkojedi sesalci, mlake in jarke naseljujejo kačji pastirji, različne žabe, kače, želve, kuščarice, opazimo lahko različne metulje, hrošče in celo večje živali, kot so nutrija, zajec, lisica. Za pašo mokrotnih travnikov so v naravnem rezervatu naselili podolsko govedo in kamarške konje. Podolsko govedo je vrsta, ki je bila v preteklosti zelo razširjena v Istri in je služila kot vprežna žival za prevoz in obdelovanje, bolj poznana pod imenom boškarin. Njihove pomembne lastnosti so odpornost, vzdržljivost in nezahtevnost glede krme, živijo dvajset in več let ter dosežejo do 1000 kg telesne mase. Kamarški konji pa so prosto živeči konji v močvirjih na izlivu reke Rone v Franciji. Podobno kot pri lipicancih so mladiči temni, ko odrastejo, pa so beli. V Škocjanski zatok sta prva konja prišla iz Deželnega rezervata na izlivu Soče v Italiji (2008), kasneje so v Franciji dokupili še samca in samico (Lipej idr., 2014), do danes pa so se jim pridružile živali, skotene v Škocjanskem zatoku.

3 Pomen Naravnega rezervata Škocjanski zatok

3.1 Naravovarstveni pomen

Naravovarstveni pomen Škocjanskega zatoka je nedvomno v ospredju, zato je bil razglašen za

zavarovano območje narave. Svetovna zveza za ohranjanje narave (IUCN) opredeljuje zavarovana območja kot jasno opredeljena območja, ki so zakonsko ali kako drugače spoznana in upravljana z namenom dolgoročnega ohranjanja narave, vključno z ekosistemskimi storitvami in kulturnimi vrednotami. Po Zakonu o ohranjanju narave (Uradni list RS, 96/04) so predmet varstva narava oziroma deli narave s posebnimi vrednostnimi lastnostmi, kot so naravne vrednote in sestavine biotske raznovrstnosti. To so rastlinske vrste, vključno z glivami in mikroorganizmi, živalske vrste, genski material rastlin in živali ter ekosistemi. Za doseganje ciljev varstva narave zakon predpisuje različne posredne in neposredne ukrepe, ki jih izvajajo država in lokalne skupnosti. Zavarovanje je najstarejši in zelo pomemben neposredni ukrep varstva narave, ki ga država ali lokalna skupnost vzpostavi z aktom o zavarovanju. Odločitev o zavarovanju praviloma temelji na veliki naravovarstveni vrednosti in ogroženosti, zavarujejo pa se lahko območja, rastlinske in živalske vrste, njihovi izjemni osebki ali populacije ter minerali in fosili. Zakon o ohranjanju narave opredeljuje širša in ožja zavarovana območja; širša so narodni, regijski in krajinski parki, ožja pa naravni spomeniki, strogi naravni rezervati in naravni rezervati. Vsem kategorijam je skupno, da akt o ustanovitvi območja med drugim natančno opredeljuje tudi varstveni režim. To je nabor

Najbolj opazni prebivalci Škocjanskega zatoka so ptice, in upravičeno so mu naredili ime »raj za ptice«. Ornitologi so med letoma 2001 in 2013 prepoznali kar 244 vrst, kar je 60 % vseh vrst ptic v Sloveniji.

Od začetka sanacije in renaturacije je bil v načrtu, poleg varovanja narave oziroma ohranjanja življenjskih okolij rastlinskih in živalskih vrst, tudi odprt dostop za obiskovalce. S tem namenom je bila urejena krožna učna pot, opazovalnice z informativnimi tablami, informativno gradivo ter ponujeno vodenje.

pravil ravnanj, ki omogočajo uresničevanje namembnosti zavarovanega območja. In prav varstveni režim, predpisan z aktom o ustanovitvi, je tisto, kar zavarovana območja loči od drugih varovanih območij (Turk, 2012). Škocjanski zatok je bil leta 1998 za zavarovanega razglašen z Zakonom o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok (Uradni list RS, 20/98). Septembra 2013 je začela veljati nova Uredba o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok (Uradni list RS, 75/13), s katero se nadaljuje varovanje Škocjanskega zatoka z naborom prepovedi vseh ravnanj, posegov in dejavnosti, ki bi lahko negativno vplivali na živalske in rastlinske vrste, njihove habitate in habitatne tipe in ki bi lahko spremenili ekološke in druge lastnosti naravnega rezervata (Škocjanski zatok, b. d.).

Škocjanski zatok je poleg tega ekološko pomembno območje, določeno z Uredbo o ekološko pomembnih območjih (Uradni list RS, 48/04), ki so po Zakonu o ohranjanju narave območje habitatnega tipa, dela habitatnega tipa ali večje ekosistemske enote, ki pomembno prispeva k ohranjanju biotske raznovrstnosti. Je tudi posebno varstveno območje – območje Natura 2000, določeno skladno z Uredbo o posebnih varstvenih območjih (Uradni list RS, 49/04). Natura 2000 je evropsko omrežje posebnih varstvenih območij, razglašenih v državah članicah Evropske unije, z osnovnim ciljem ohranjati biotsko raznovrstnost za bodoče rodove. Posebna varstvena območja, opredeljena na podlagi Direktive EU o ohranjanju prostoživečih ptic (SPA) in Direktive EU o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (POO), so namenjena ohranjanju živalskih in rastlinskih vrst ter habitatov, ki so redki ali na evropski ravni ogroženi zaradi dejavnosti človeka. Po direktivi SPA je bil Škocjanski zatok razglašen za posebno varstveno območje 15 vrst ptic, med bolj poznanimi so bela čaplja, mala bela čaplja, beločeli deževnik in bobnarica. Po direktivi POO pa kot posebno varstveno območje za dve živalski vrsti (riba solinarka in polž ozki vrtenec) ter pet habitatnih tipov (sredozemska slanoljubna grmičevja, sredozemska slana travišča, pionirski sestoji vrst rodu *Salicornia* in drugih enoletnic na mulju in pesku, obalne lagune ter muljasti in peščeni položji, kopni ob oseki). Po Pravilniku o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Uradni list RS, 111/04) je Škocjanski zatok razglašen za geomorfološko, hidrološko, botanično, zoološko in ekosistemsko naravno vrednoto (Škocjanski zatok, b. d.).

3.2 Širši družbeni pomen zavarovanega območja

Že od samega začetka sanacije in renaturacije je bil v načrtu, poleg varovanja narave oziroma ohranjanja življenjskih okolij rastlinskih in živalskih vrst, tudi odprt dostop za obiskovalce. S tem namenom je bila urejena krožna učna pot, opazovalnice z informativnimi tablami, informativno gradivo ter ponujeno vodenje. Prebivalci Kopra in bližnjih naselij so zelo hitro »odkrili« Škocjanski zatok kot območje za oddih in rekreacijo, bližnji vrtci in šole pa njegovo izobraževalno vrednost. Število obiskovalcev se je hitro povečevalo, zlasti ob lepem vremenu in koncih tedna (Učakar, 2009). Tudi število vodenih ogledov je hitro raslo, ampak pogoji za delo s skupinami niso bili dobri, saj so razpolagali samo z majhnim lesenim objektom (Slika 9). Ko je Naravni rezervat Škocjanski zatok leta 2015 dobil center za obiskovalce s potrebnimi prostori, so se ne le pogoji za delo zaposlenih, ampak tudi za izvajanje drugih dejavnosti zelo izboljšali (Slika 10). Center se nahaja na vhodu v Naravni rezervat Škocjanski zatok, ki je z Bertoške vpadnice na Srminu. Tam dobi obiskovalec vse potrebne napotke, poleg recepcije pa so tudi trgovinica, bar, dvorana in razstavni prostor, v katerem gostijo različne razstave (Škocjanski zatok, b. d.).

Danes je v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok zelo pomembna izobraževalna dejavnost. Strokovni delavci Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, ki je upravljavec rezervata, izvajajo različno dolge ter starosti in zahtevam prilagojene strokovno vodene ogleds. Vodenje je obvezno za skupine z več kot desetimi obiskovalci in za vse šolske skupine (oziroma vse formalne izobraževalne skupine ne glede na stopnjo, od vrtcev do podiplomskih študentov).

Podatki za obdobje od 2016 do 2018 kažejo, da se je število udeležencev vodenih skupin gibalo med 4.000 in 7.400, število udeležencev različnih drugih aktivnosti med dva in 4.500, število vseh obiskovalcev pa je presegalo 50.000 oseb. Največ vodenih ogledov je spomladi, zlasti v maju in juniju ter zgodnji jeseni, v septembru in oktobru, kar je povezano z izvajanjem šolskih ekskurzij. V letu 2018 je bilo od vseh obiskovalcev kar 40 % osnovnošolcev, delež srednješolcev je bil za polovico manjši, predšolski otroci in študenti pa so bili zastopani z malo manj kot 4 %. Število udeležencev izobraževalnih dejavnosti se je povečalo od približno 1.000 v letu 2008 do skoraj 5.000 v letu 2018, kar kaže na pomembno izobraževalno vlogo zavarovanega območja (Lipej idr., 2020).

Slika 9: Edina stavba v naravnem rezervatu do izgradnje centra za obiskovalce

Foto: Valentina Brečko Grubar, 2013

S študenti Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem smo večkrat obiskali Naravni rezervat Škocjanski zatok in z vodenim ogledom spoznavali različna življenjska okolja, izvajane ukrepe za njihovo ohranjanje in upravljanje zavarovanega območja. V letu 2011 pa smo se z njim tudi raziskovalno ukvarjali in poskušali ugotoviti, kako zavarovano območje vrednotijo prebivalci Kopra. S sodelovanjem študentov je bila izvedena anketna raziskava med 119 naključno izbranimi prebivalci mestne občine Koper, starejšimi od 18 let, ki so že obiskali naravni rezervat. Spraševali smo jih, kako se spominjajo Škocjanskega zatoka v preteklosti, ali vedo, zakaj je območje zavarovano, ali so zadovoljni z obstoječim stanjem, ali bi raje območje namenili drugi rabi. Prosili smo jih za mnenje, ali zavarovano območje prispeva k višji kakovosti bivanja in kako ga vrednotijo, kako pogosto ga obiskujejo in kaj je glavni motiv obiska. Rezultati so pokazali, da se je dve tretjini vprašanih območja

Slika 10: Trajnostno oblikovan lesen objekt centra za obiskovalce na vhodu v zavarovano območje

Foto: Valentina Brečko Grubar, 2023

spominjalo kot zapuščenega, neuporabnega, degradiranega okolja in so menili, da je bilo območje zavarovano predvsem zaradi ptic oziroma živali. Kar 96 % vprašanih je bilo zadovoljnih s sanacijo in ureditvijo Škocjanskega zatoka v zavarovano območje. Z obstoječo ureditvijo je bilo zadovoljnih 88 % vprašanih in podoben je bil delež tistih, ki območja ne bi namenili drugi rabi. Na vprašanje, kaj območje pomeni vam in kako pogosto ga obiščete, so vprašani v 26 % izbrali ponujen odgovor »narava v bližini mesta«, v 23 % »območje preživetja prostega časa« in v 19 % »območje dnevne rekreacije«, 19 % vprašanih je odgovorilo, da zatok obiščejo večkrat tedensko, 35 % nekajkrat na mesec, 33 % nekajkrat letno in 10 % enkrat letno. Kot glavni motiv obiska je 24 % vprašanih navedlo rekreacijo, 23 % sprostitve v miru, 20 % uživanje v lepi naravi ter 16 % opazovanje ptic in drugih živali (Brečko Grubar in Kovačič, 2011). Pomen zavarovanih območij za rekreacijo in preživetje prostega časa v naravnem okolju je potrdila tudi raziskava o odnosu do zavarovanih mokrišč na slovenski obali, izvedena v letu 2012. V anketno raziskavo je bilo zajetih 213 stalnih prebivalcev vseh štirih obalnih občin (občina Ankaran se je od občine Koper odcepila v letu 2011), območje zanimanja pa ni bil le Škocjanski zatok, ampak tudi krajinska parka Strunjan in Sečoveljske soline. Rezultati so pokazali, da prebivalci prepoznajo vrednost zavarovanih območij narave, ker so to edini večji nepozidani deli obalnega pasu, da jih pogosto obiskujejo z namenom preživetja prostega časa in dnevne rekreacije. Najbolj cenijo mir in možnost sprostitve, estetski užitek, ki ga omogoča ohranjena narava in pri krajinskih parkih Sečoveljske soline in Strunjan tudi kulturna dediščina. Z intervjuji delavcev v turizmu pa smo ugotovili, da se ti premalo zavedajo možnosti vključevanja zavarovanih območij narave v turistično ponudbo in se slabo povezujejo z upravljavci zavarovanih območij (Brečko Grubar in Kovačič, 2012). Povzamemo lahko, da zavarovana območja narave ugodno vplivajo na kakovost bivalnega okolja, česar se prebivalci vedno bolj zavedamo, manj pa pomena drugih storitev, kot so blaženje poletnih vročinskih valov, čiščenje vode idr. Predstavljajo privlačno okolje za turiste in dodano vrednost za gospodarstvo, kar pa je v javnosti slabše prepoznano.

4 Sklep

Naravni rezervat Škocjanski zatok je edinstveno območje v več pogledih. Da je postalo zavarovano območje narave, ga je bilo potrebno najprej ustvariti z obsežnimi sanacijskimi in

renaturacijskimi posegi v degradiranem okolju. Človek je na tem območju najprej povzročil uničenje, nato obnovo, in Škocjanski zatok bi lahko označili za antropogeno zavarovano območje narave. Na tem območju ni bilo prepoznanih naravnih vrednot, ki bi bile razlog za zavarovanje, bile pa so ptice, ki so pokazale, da ta prostor potrebujejo. Med njimi so bile številne redke in v svetovnem merilu ogrožene vrste. Posebnost je tudi prizadevanje in »akcije« za zavarovanje. Naravni rezervat Škocjanski zatok je primer, kako lahko ozavešeni posamezniki, s podporo laične in strokovne javnosti ter medijev, dosežejo spremembo občinskih prostorskih načrtov. Brez njih bi bilo tudi to območje pozidano in ne bi več opravljalo ekosistemskih storitev. Izjemno je glede na lego, saj ga z vseh strani obdajajo pozidane površine in obremenjena prometna infrastruktura, izpostavljen je hrupu, močni umetni razsvetljavi in onesnaževanju zraka, zlasti v preteklosti (pred dograditvijo sistema zbiranja in čiščenja odpadnih voda) pa še onesnaženim vodam. To dokazuje, kolikšna je zmogljivost narave, da ublaži negativne učinke obremenjevanja okolja. Zgodba o uspehu je nedvomno uspešna obnova, vzdrževanje in upravljanje zavarovanega območja. Danes je Škocjanski zatok mnogo več kot območje, kjer se varujejo različne živalske in rastlinske vrste ter življenjska okolja. Je okolje izvajanja izobraževalne dejavnosti, ozaveščanja in vzgoje. Domačinom omogoča sprostitve, preživetje prostega časa, gibanje v naravi in izboljšuje njihovo bivalno okolje. Naravni rezervat Škocjanski zatok je postal privlačna lokacija za obiskovalce s širšega območja Slovenije, vse več je tudi organiziranih obiskov izletnikov in turistov.

Viri in literatura

- Bombek, Z. (2011). Koper iz zraka, 1964–2011. Multimedijski element. <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/mesto-koper/>
- Bombek, Z. (2018). Koper – letalski posnetek, 1917–2005. Multimedijski element. <https://www.kamra.si/mm-elementi/proj-55/>
- Brečko Grubar, V., in Kovačič, G. (2011). Odnos prebivalcev Mestne občine Koper do Škocjanskega zatoka. V J. Nared, D. Perko, N. Razpotnik Visković (ur.), *Razvoj zavarovanih območij v Sloveniji*. Regionalni razvoj 3. Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Brečko Grubar, V., in Kovačič, G. (2012). Tourist and recreational function of coastal wetlands in Slovenia. V N. Drešković, (ur.), *Zbornik sažetaka Trećeg kongresa geografa Bosne i Hercegovine. Tuzla*, 08. 10.–10. 10. 2012. Sarajevo: Geografsko društvo u Federaciji Bosne i Hercegovine, 78–79.

- Lipej, B., Mozetič, B., Oven, T., Rakar, B., in Šalaja, N. (ur.). (2014). *Zeleno srce Kopra: vodnik po Naravnem rezervatu Škocjanski zatok*. Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS).
- Lipej, B., Lipej, L., in Kerma, S. (2020). Škocjanski zatok Nature Reserve a case study of a protected urban wetland area and tourist attraction. V M. Koderman, T. V. Opačić, (ur.), *Challenges of tourism development in protected areas of Croatia and Slovenia*. Založba Univerze na Primorskem.
- Mozetič, B., in Šalaja, N. (2002). *Naravni rezervat Škocjanski zatok – oaza na pragu Kopra*. Koper.
- Obnova in ohranjanje habitatov in ptic v naravnem rezervatu Škocjanski zatok: poročilo za širšo javnost – Leyman s Report: LIFE00NAT/SLO/7226. 2007. Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS).
- Odlok o programu varstva in razvoja naravnega rezervata Škocjanski zatok za obdobje 2007–2011. Načrt upravljanja. Uradni list Republike Slovenije, 83/2007. Ljubljana.
- Petek, Z., in Žitko, S. (1986). *Od Kopra do Pirana*. Mladinska knjiga.
- Polšak, A. (2022). Prostorsko širjenje Kopra in njegovega pristanišča. *Geografija v šoli* 30(1), 32–37.
- Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot. 2004. Uradni list Republike Slovenije, 111/2004.
- Sovinc, A. (1996). Renaturacija Škocjanskega zatoka. *Annales* 9, 245–252.
- Šalaja, N., Mozetič, B., Kaligarič, M., Marčeta, B., Lipej, L., Lipej, B., in Brajnik, I. (2007). *Oaza na pragu Kopra*. Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPS).
- Škocjanski zatok. (B. d.). <https://www.skocjanski-zatok.org/narava/brakicna-zivljenjska-okolja/plitvine-in-poloji/>
- Turk, R. (2012). Zavarovana območja. V D. Ogrin (ur.), *Geografija stika Slovenske Istre in Tržaškega zaliva*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, 273–289.
- Učakar, T. (2009). Geografija naravnega rezervata Škocjanski zatok [Diplomsko delo]. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Uredba o ekološko pomembnih območjih. 2004. Uradni list Republike Slovenije, 48/04.
- Uredba o posebnih varstvenih območjih – območjih Natura 2000. 2004. Uradni list Republike Slovenije, 49/04.
- Zakon o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok. Uradni list Republike Slovenije, 20/98. Ljubljana.
- Zakon o ohranjanju narave. 2004. Uradni list Republike Slovenije, 96/2004.

Del Škocjanskega zatoka z odprtimi vodnimi površinami.
Foto: Anton Polšak, 2014